

Олег Ганьба

кандидат юридичних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ВЧЕННЯ ПРО ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ДУМКИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

У роботі аналізуються окремі аспекти періодизації вчення про правовідносини в різні історичні етапи розвитку юридичної думки на теренах України. Аргументується наукова потреба дослідження правових відносин, починаючи з первіснообщинного суспільства як архаїчних правовідносин, породжуваних мононормами звичаєвого права. Характеризуються різні наукові підходи щодо дослідження правових відносин як комплексної, динамічної та багатогранної категорії.

Ключові слова: архаїчне право, архаїчні правовідносини, періодизація, позитивізація, ідеологізація учень про правові відносини, ракурси досліджень правовідносин, підходи наукового пізнання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідженню проблем правовідносин на всіх етапах розвитку суспільства в межах юридичної науки завжди приділялося першочергове значення, оскільки реалізація правових норм знаходила своє відображення у конкретних правовідносинах, торкаючись матеріальних та інших інтересів конкретних суб'єктів, які склали основу добробуту та статусу людини в будь-якому суспільстві.

Виникнення та розвиток правових відносин у різних суспільствах тісно пов'язані з питанням визначення історичного періоду виникнення права взагалі. Щодо цієї проблеми сформувалися дві діаметрально протилежні точки зору (позиції). Одна з них ґрунтується на визнанні існування права ще в додержавну епоху первіснообщинного ладу, архаїчні відносини якого регулювалися мононормами звичаєвого або архаїчного права.

Друга позиція визнає існування права тільки у державно організованому суспільстві, правові відносини якого регулювалися правовими нормами позитивного юридичного права, яке визнавалося атрибутом держави і підтримувалося його примусовою силою [1, с. 253–257].

Тому об'єктивне та всебічне дослідження правовідносин неможливе без

належного аналізу витоків права та породжуваних ним правовідносин. Адже без системного осмислення правового минулого не може бути якісного об'єктивного прогнозування майбутніх шляхів розвитку правового регулювання, удосконалення його механізму тощо.

Згідно із діалектичним законом розвитку правовідносин будь-якого суспільства, спочатку виникає потреба пізнання їх від загальнотеоретичного трактування як абстрактної категорії до конкретного аналізу специфічних характеристик правовідносин з урахуванням особливостей відповідної сфери правового регулювання.

Проблема визнання існування права й архаїчних правовідносин у додержавний період піднімалася вже неодноразово у світовій і вітчизняній науковій думці, однак і до сьогодні зазначена проблема остаточно не вирішена, що негативно впливає на аналіз еволюційних процесів розвитку правових відносин, їх об'єктивної періодизації у сучасній науці та чітке окреслення періодів їх становлення та розвитку тощо.

З викладеного випливає, що в сучасних наукових дослідженнях в цілому ігнорується додержавний період розвитку архаїчного права та архаїчних правовідносин, що негативно впливає на повноту, об'єктивність і системність дослідження зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблемам дослідження правових відносин та їх періодизації присвячували свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема: В. П. Алексеев, Е. Аннерс, Р. Ф. Бартон, Г. Гурвич, М. Гравітц, І. Ф. Корж, М. В. Лошицький, М. М. Марченко, М. Мосс, В. С. Нерсеянц, Р. Пенто, А. І. Першиц, П. М. Рабінович, І. А. Сердюк, А. С. Спаський, О. Д. Тихомиров, О. І. Харитонова, Е. С. Хартленд, М. М. Шумило та ін.

Однак окремі періоди розвитку вчення про правовідносини потребують конкретизації, уточнення та доповнення. Тому з урахуванням викладеного можна констатувати, що **метою** нашого дослідження є уточнення та

доповнення окремих періодів розвитку вчення про правовідносини.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

характеристика окремих підходів висвітлення правових відносин вітчизняними та зарубіжними вченими;

визначення особливостей об'єктів дослідження, характерних для того чи іншого періоду розвитку вчення про правовідносини;

аналіз причин зміни пріоритетів досліджень і негативних процесів, що гальмували розвиток зазначеного вчення тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомий вітчизняний науковець професор О. І. Харитонова окреслює такі три основні періоди в розвитку теорії правовідносин:

1) формування теорії правових відносин у контексті загального розвитку правової науки Російської імперії протягом другої половини XIX ст. та початку XX ст.;

2) започаткування оригінальної радянської теорії правовідносин у часи існування більшовицької державності та протягом життєдіяльності СРСР, починаючи з 20-х років XX ст. і закінчуючи другою половиною 80-х років XX ст.;

3) вітчизняний період розвитку теорії правовідносин після набуття Україною незалежності. Цей період бере початок з 90-х років XX ст. і продовжується до нашого часу [2, с. 19].

Однак запропонована періодизація дослідження теорії правовідносин обмежується лише Новим та новітнім часами наукового дослідження зазначеної проблеми, оминаючи рабовласницьку, феодальну та ранньобуржуазну епоху, для яких характерно накопичення емпіричного матеріалу та спроб безсистемного фрагментарного осмислення деяких проблем правовідносин, визначення та узагальнення окремих їх аспектів різними мислителями тогочасного світу.

Тому, на наш погляд, теоретичне дослідження проблеми правових відносин варто віддалити в глибину тисячоліть людської цивілізації як проблеми архаїчних правових відносин, що регулювалися мононормами архаїчного (звичаєвого) права первісного додержавного суспільства родового ладу. Про це більш детально йдеться у попередніх працях автора [1].

В еволюції вчення, що стосується правових відносин як окремої самостійної юридичної категорії, заслуговує на увагу і рабовласницька епоха розвитку правових систем світу в цілому та їх правовідносин зокрема, особливо у її давньоримський період.

Так, римські юристи урегульовані правом стосунки (відносини) називали *juris vinculum* як взаємний двосторонній зв'язок між конкретними сторонами, що характеризується пов'язаністю нормами об'єктивного права. Таке трактування двостороннього правового зв'язку між сторонами відповідає в цілому сучасному розумінню правовідносин [3, с. 58–60].

Зазначене визначення правових відносин послужило теоретичною базою трактування їх у більш пізніші часи. Зокрема М. М. Коркунов визначає правовідносини як юридичний зв'язок залежності у формі обов'язку й обумовленого цією залежністю права, повноваження тощо [4, с. 203].

Л. І. Петражицький, спираючись на здобутки римських юристів і європейських мислителів більш пізніших часів, визначає правовідносини як реальний вольовий зв'язок двох або більше учасників, між якими встановлюються взаємні обов'язки та домагання [5, с. 344–355; 381–385]. Такого ж трактування правових відносин у тій чи іншій інтерпретації дотримуються й інші науковці дореволюційного періоду, такі як Ф. В. Тарановський, Г. Ф. Шершеневич та інші [6, с. 143; 7, с. 568–569]. Не вважаємо за потрібне здійснювати детальний аналіз особливостей їх наукових поглядів, оскільки вони достатньо проаналізовані в багатьох сучасних монографічних, дисертаційних та інших дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених [2; 8–15].

Починаючи з середини 50-х років XX ст., активно розвивається концепція широкого підходу щодо трактування сутності права, яка охоплює як правові норми, так і правові відносини та інші правові явища [16, с. 170]. У зв'язку з цим науковий аналіз правовідносин характеризується багатоманітністю ракурсів дослідження та всебічністю поглядів наукового пошуку. Правовідносини стали розглядатися як результат реалізації правової норми [9, с. 51], як форма взаємодії сторін, суб'єктів права [17, с. 114, 129], як правовий спосіб узгодження юридичних питань [18, с. 4–11], як система елементів [18, с. 34–42] та в інших ракурсах, що значно розширило діапазон і простір наукових досліджень.

Однак паралельно з позитивними факторами досліджень правових відносин продовжується подальша позитивізація вчення про правовідносини, що відповідало духу офіційної радянської ідеології. Зазначений процес був започаткований з ініціативи тогочасного Генерального прокурора СРСР А. Вишинського ще у 1938 році під час проведення “Наради з питань науки Радянської держави і права”, організованої 16–19 липня 1938 року Інститутом права АН СРСР, директором якого, до речі, був сам А. Вишинський. Сутність зазначеного заходу полягала в остаточному закріпленні тотальної опіки більшовицької партійно-бюрократичної верхівки над юридичною наукою завдяки офіційному визнанню юридичного позитивізму сталінського гатунку як єдино правильної концепції розвитку юридичної науки. Усі інші напрямки, погляди, теорії тощо віднині визнавалися як “буржуазні”, “лженаучні”, “антирадянські” тощо [19, с. 353–385].

Завдяки такій правовій політиці остаточно утвердилося сталінське однобоке розуміння права, правовідносин та інших ключових категорій і процесів. Про це детально й аргументовано йдеться в наукових дослідженнях вітчизняного вченого М. М. Шумило [20, с. 27–33].

Зазначена правова політика загальмувала об'єктивний розвиток наукових поглядів і процесів дослідження у сфері юриспруденції (у тому числі і проблем правовідносин) більш як на 15 років, аж до 1954 року – року значного

пом'якшення політичного режиму в СРСР у зв'язку зі смертю Й. Сталіна та зміною державного керівництва.

Основними провідниками популяризації та утвердження ідей позитивізації вчення про правовідносини у радянській юридичній науці були М. Г. Александров – завідувач кафедри теорії держави і права Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова, – який стверджував, що соціалістичні правовідносини є вираженою у юридичних нормах соціально-класовою волею робітничого класу та всього трудового народу, зміст якої визначається матеріальними умовами життя робітників, відображеною у правилах поведінки, що установлені або визнані радянською державою та охороняються примусовою силою останньої [21, с. 4–8].

П. І. Стучка – державний та партійний діяч СРСР – навіть стверджував, що право – це не що інше як система (порядок) суспільних відносин, що відповідають інтересам панівного (робітничого) класу й охороняються його організованою силою [22, с. 13].

Таке спотворене праворозуміння та хибне трактування правовідносин майже повністю загальмувало їх об'єктивне дослідження еволюційним шляхом у ході наукових дискусій, а нав'язувало догматичне праворозуміння у сталінському більшовицько-позитивістському дусі. У таких умовах партійно-бюрократичного, ідеологічного тиску юридична наука переорієнтовується з дослідження правовідносин у межах конкретних галузей права з прагматичних позицій на їх дослідження поза галузями права як абстрактної загальнотеоретичної категорії [20, с. 32].

Отже, другий період розвитку вчення про правовідносини (за періодизацією О. І. Харитонові) характеризується спробами пристосування минулих надбань, що стосуються проблем правовідносин, під потреби більшовицької юридичної науки й офіційної тоталітарної догматичної ідеології.

Однак, окрім тих позитивних змін у дослідженні категорії правових відносин, на які ми вже звертали увагу у цьому дослідженні, варто наголосити, що в цей період також концентрується увага науковців на проблемі

співвідношення суспільних відносин як родового поняття та правових відносин як основного їх різновиду. При цьому суспільним відносинам віддається перевага як первинній категорії та соціальній основі виникнення і розвитку правових відносин [23, с. 522–523].

З 80-х років ХХ ст. спостерігається певна зміна методології дослідження державно-правових явищ, у тому числі і правових відносин, що виявлялося в антропоцентричній орієнтації наукових досліджень. До цього спонукали явища застою в економіці, політиці, гуманітарній та правових сферах і гостра потреба їх реформування на користь суспільства й людини. При цьому головною умовою проведення правових реформ вбачалася гласність їх проведення, що відповідало духу соціальної перебудови суспільного та державного ладу, проголошеної тодішнім Генеральним секретарем Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу М. С. Горбачовим. Реалізація політики перебудови викликала гостру потребу як у подальших загальнотеоретичних дослідженнях правовідносин, так і в дослідженнях їх галузевими науками [24; 25, с. 17–20].

У цей час активно популяризується загальнодозвільний тип правового регулювання, який ґрунтується на принципі: “дозволено все, що не заборонено законом” [26, с. 7–8].

Поступово повертаються в науковий обіг замовчувані раніше або давно забуті радянською наукою категорії, що мають відношення до проблем правових відносин, такі як: “приватне право”, “антропологічна парадигма”, “людиноцентристський вимір”, “приватний інтерес”, “громадянське суспільство”, “правова та соціальна держава” та ін., які адаптовувалися науковцями до радянської соціалістичної правової дійсності того часу [25–29].

Спостерігається зміна пріоритетів у загальнотеоретичних дослідженнях правових відносин: інтенсивно починають досліджуватися приватні та публічні правові відносини у зв'язку з офіційним визнанням приватної власності та приватної підприємницької ініціативи; особливості реалізації правових відносин у правовій державі; сутність і значення правовідносин соціальної

держави; акцентується увага на їх головній спрямованості – забезпечення прав, потреб та інтересів людини; активно досліджуються правовідносини, пов'язані з різними формами власності; особливості становлення та розвитку ринкових відносин тощо [30–36].

В останні роки існування правової науки в СРСР головна увага в дослідженні правовідносин акцентується на аналізі їх структури, особливостей змісту, особливо галузевих правовідносин, специфіки їх виникнення, проблем співвідношення з нормами права тощо. Інакше кажучи, правовідносини досліджуються як комплексна багатогранна проблема [37–41].

Зазначений підхід у цілому зберігається і до нині у вітчизняній науці. На сьогодні правові відносини розглядаються вітчизняними та зарубіжними науковцями у різних ракурсах (підходах), а саме:

як комунікативні соціальні відносини, суб'єкти яких співвідносять свою поведінку із взаємозумовленими правами й обов'язками (феноменально-комунікативний ракурс визначення правовідносин) [42, с. 759];

як передбачене юридичною нормою ідеологічне відношення, яке виражається у взаємних юридичних правах і обов'язках конкретних суб'єктів права (ідеологічний ракурс) [43, с. 82];

як правова форма соціальної взаємодії суб'єктів права з метою реалізації інтересів і досягнення результатів, що передбачені законом або не суперечать закону чи іншим джерелам права (соціально-діяльнісний підхід) [44, с. 188];

як модель (образ) поведінки суб'єктів, що взаємодіють між собою на основі правових норм, і яка характеризує зв'язок прав і обов'язків у вигляді юридичної моделі реальної поведінки конкретних суб'єктів (модельний ракурс або підхід) [9, с. 211; 45, с. 144];

як свідомо вольові суспільні відносини, що виникають і здійснюються на основі норм права, учасники яких пов'язані закріпленими в нормах права взаємними правами й обов'язками, реалізація яких забезпечується можливістю застосування державного примусу. Приблизно таке ж визначення

правовідносин пропонує і О. Ф. Скакун з позицій класичного ракурсу (підходу) трактування правовідносин [46, с. 194; 47, с. 389].

У контексті цього ж підходу надзвичайно лаконічне визначення правових відносин пропонують автори сучасного підручника із загальної теорії права: правові відносини – це вид суспільних відносин, які виникають на основі права й учасники яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. У зазначеному визначенні автори максимально розширили підстави виникнення правовідносин, визначаючи такими право в цілому, а не правову норму, що є новим трактуванням їх у вітчизняній науці [48, с. 226].

Окремі науковці трактування та дослідження правовідносин зводять лише до двох підходів, які вони називають концепціями: природньо-правової [49, с. 85] та позитивістської [50, с. 150], що, на наш погляд, значно звужує предмет дослідження.

Існують і інші підходи трактування правових відносин, які носять менш вагомий науковий характер та незначне визнання серед учених [51, с. 13–14].

Отже, можемо констатувати, що і до сьогодні не існує єдино визнаного підходу трактування правових відносин юридичною наукою, що підтверджує складність, багатогранність і динамічність цього явища.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

На підставі викладеного можна визначити такі висновки та перспективи подальших досліджень:

загальнотеоретичні дослідження правовідносин варто починати з первіснообщинного суспільства як архаїчних правовідносин, породжуваних мононормами звичаєвого права;

з позицій системного підходу необхідно аналізувати умови трансформації архаїчних правовідносин докласового суспільства у правові класові відносини державно організованого суспільства;

науковий аналіз правовідносин різних періодів суспільного розвитку свідчить про багатоманітність ракурсів дослідження цього явища, плюралістичність поглядів у процесі дослідження та розв'язання його проблем;

за радянської доби, особливо з другої половини 30-х років ХХ ст., насаджується позитивізація та ідеологізація вчення про правовідносини в дусі догм сталінської офіційної ідеології, що суттєво гальмувало об'єктивність наукового дослідження зазначеного явища еволюційним шляхом;

лише після смерті Й. Сталіна та зміни керівництва радянської держави почали досліджуватися різні проблеми правовідносин відносно наближено до вимог світової науки;

однак тільки з 80-х років ХХ ст. спостерігається остаточна заміна методологічних та ідеологічних підходів щодо дослідження інституту правовідносин з позицій антропометричної орієнтації наукових пошуків завдяки започаткуванню М. С. Горбачовим соціальної перебудови суспільного та державного ладу СРСР;

спостерігається докорінна зміна пріоритетів у загальнотеоретичних дослідженнях правових відносин і пов'язаних з ними інших правових явищ;

правовідносини все більше досліджуються як комплексне, багатогранне, динамічне явище у різних ракурсах наукового пізнання.

Список використаних джерел

1. Ганьба О. Б. Поняття, ознаки та особливості суб'єктів архаїчних правовідносин первісного родового суспільства. Підприємництво, господарство і право. Київ. 2018. № 12. С. 253–257.
2. Харитонов О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : дис. ... док. юрид. наук. : 12.00.07. Одеса, 2004. 435 с.
3. Хвостов В. М. Система римського права : учебник. Москва : Спартак, 1996. 522 с.
4. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права. Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. 520 с.
5. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Том II. Издание второе, исправленное и дополненное. Санкт-Петербург : Типография М. Меркушева, 1910. С. 319–758.
6. Тарановский Ф. В. Учебник энциклопедии права. Юрьев : Типография Київ. Маттисена, 1917. 534 с.
7. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права. Выпуск 1–4. Москва : Изд-во Бр. Башмаковых, 1910, Том 1. 805 с.
8. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. Москва : Изд-во. АН СССР, 1958. 187 с.
9. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. Москва : Юридическая литература, 1974. 352 с.

10. Алексеев С. С. Общая теория права : Курс в 2 томах. Том 2. Москва : Юрид. лит., 1982. 360 с.
11. Лошицкий М. В. Административно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Київ, 2002. 181 с.
12. Спаський А. С. Правовідносини за участю органів внутрішніх справ у надзвичайних ситуаціях: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Харків, 2007. 287 с.
13. Сердюк І. А. Правоохоронні відносини: поняття, їх особливості та види : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ, 2008. 200 с.
14. Лупарев Е. Б., Добробаба М. Б., Мокина Т. В. Общая теория публичных правоотношений : монография. Москва : Юрлитинформ, 2011. 280 с.
15. Корж І. Ф. Административно-правові засади регулювання відносин у сфері державної безпеки України : дис. ... док. юрид. наук. : 12.00.07. Київ, 2014. 433 с.
16. Административне право України. Академічний курс : підруч. : у двох томах. Том 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ : ТОВ Видавництво "Юридична думка", 2007. 592 с.
17. Явич Л. С. Право и общественные отношения (Основные аспекты содержания и формы советского права). Москва : Юрид. лит., 1971. 152 с.
18. Протасов В. Н. Правоотношение как система. Москва : Юридическая литература, 1991. 144 с.
19. Нерсесянц В. С. Философия права : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2009. 848 с.
20. Шумило М. М. Позитивізація вчення про правовідносини на етапі сталінського легізму. Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. Київ. 2014. Вип. № 65. С. 27–33.
21. Александров Н. Г. Юридическая норма и правоотношение : доклад. Москва : Московский юридический институт. 1947. 27 с.
22. Стучка П. И. Революционная роль права и государства: Общее учение о праве. Общее учение о праве и о государстве. Ч. 1. Москва : Госиздат, 1921. 125 с.
23. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву. Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». Москва : Статут, 2000. 777 с.
24. Горбачев М. С. Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира. Москва : Политиздат, 1988. 271 с.
25. Перестройка в правовой системе, юридической науке, практике : материалы конференции (Звенигород, 18–20 мая 1987 г.). Сов. государство и право : 1987. № 9. С. 17–20.
26. Матузов Н. И. О принципе «Все, не запрещенное законом, дозволено». Сов. гос-во и право. 1989. № 8. С. 3–9.
27. Лазарев Б. М. Что такое правовое государство? Москва : Знание, 1990. 62 с.
28. Батулин Ю. М., Лившиц Р. З. Социалистическое правовое государство: от идеи – к осуществлению. Москва, 1989. 256 с.
29. Лившиц Р. З. Государство и право в современном обществе: необходимость новых подходов. Сов. государство и право. 1990. № 10. С. 13–21.
30. Алексеев С. С. Право: время новых подходов. Сов. государство и право. 1991. № 2. С. 3–11.
31. Мацюк А. Р. Трудовые правоотношения развитого социалистического общества. Киев : Наукова думка, 1984. 280 с.
32. Баглай М. Правовое государство: от идеи к практике. Коммунист. 1989. № 6. С. 38–47.
33. Иванов С. А. Трудовое право переходного периода: некоторые проблемы. Государство и право. Москва, 1994. № 4. С. 53–61.

34. Гаджиев К. Гражданское общество и правовое государство. Мировая экономика и международные отношения. 1991. № 9. С. 5–18.
35. Копейчиков В. В., Олійник А. Ю. Громадянське суспільство і шляхи його формування в Україні. Реферативний огляд діючого законодавства України та практики його застосування. Київ : Б. в., 1996. С. 4–24.
36. Бабкін В. Д. Соціальна держава та захист прав людини. Правова держава. Київ, 1998. Вип. 9. С. 3–11.
37. Новоселов В. И. Граждане как субъекты советского административного права. Субъекты советского административного права : межвузовский сб. научных трудов. Свердловск, 1985. С. 26–37.
38. Бурлай Е. В. Нормы права и правоотношения в социалистическом обществе. Киев : Наукова думка, 1987. 92 с.
39. Казьмин И. Ф. Общие проблемы права в условиях научно-технического прогресса. Москва : Юрид. лит., 1986. 246 с.
40. Явич Л. С. Сущность права. Социально-философское понимание генезиса, развития и функционирования юридической формы общественных отношений. Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1985. 207 с.
41. Семчик В. И. Имущественные правоотношения в сельском хозяйстве. Киев : Наукова думка, 1984. 232 с.
42. Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода : учеб. для студентов ун-тов, обучающихся по направлению (специальности) “Юриспруденция”. Санкт-Петербург : Изд. дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. 863 с.
43. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. Видання 5-те, зі змінами. Київ : Атіка. 2001. 176 с.
44. Теорія держави і права : підручник / Ю. А. Ведерніков, І. А. Сердюк, О. М. Куракін та ін. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 468 с.
45. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений. Москва : Юрид. лит., 1980. 176 с.
46. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС ; Освіта України, 2017. 320 с.
47. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 4-те вид. Київ : Алерта, 2016. 528 с.
48. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2016. 392 с.
49. Назаренко Г. В. Общая теория права и государства : учебный курс для вузов. Москва : Изд-во “Ось – 89”, 2001. 176 с.
50. Григонис Э. П. Теория государства и права : курс лекций. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 318 с.
51. Гревцов Ю. И. Правовые отношения и осуществление права : монография. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1987. 127 с.

Ганьба О. Отдельные аспекты периодизации учения о правовых отношениях в разные исторические этапы развития юридической мысли на территории Украины

В работе анализируются отдельные аспекты периодизации учения о правоотношениях в разные исторические этапы развития юридической мысли на территории Украины. Аргументируется научная потребность исследования правовых отношений, начиная с первобытнообщинного общества как архаичных правоотношений, порождаемых мононормами обычного права. Характеризуются различные научные подходы к

исследованию правовых отношений как комплексной, динамической и многогранной категории.

Ключевые слова: архаическое право, архаичные правоотношения, периодизация, позитивизация, идеологизация учений о правовых отношениях, ракурсы исследований правоотношений, подходы научного познания.

Hanba O. Specific Aspects of the Transitional Study on Legal Relations in Different Historical Stages of the Legal Opinion of Development on Territories of Ukraine

The paper argues that there is a scientific need for the study of legal relations, starting with the primitive society as an archaic legal relationship created by the monologues of customary law.

From the standpoint of a systematic approach, the necessity of analyzing the conditions for the transformation of archaic legal relations of pre-class society in the legal class relations of a state-organized society is substantiated.

It is argued that the scientific analysis of the legal relations of different periods of social development suggests the existence of many perspectives (approaches) for the study of this complex phenomenon.

The reasons for imposing an excessive positivization and ideologization of the doctrine of legal relations (especially from the 1930's) in the spirit of the dogmas of Stalin's official ideology, which essentially slowed down the objective process of its evolutionary evolution, was considered in the party's bureaucratic apparatus of the Soviet state.

It is argued that the death of J. Stalin and the change of leadership of the USSR led to the gradual convergence of scientific research of the Institute of Legal Relations with the requirements and standards of world legal science.

The author argues that in connection with the initiation of M. Gorbachev, then Secretary-General of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, the ideology of the restructuring of public and public life, there is a reorientation of scientific research on the problems of the state to man, its needs and interests embodied in the rights and freedom of the person.

The paper also analyzes the causes of radical change of priorities in general theoretical studies of legal relations and related other legal phenomena.

Characterized by different angles (scientific approaches) of study of legal relations as an integrated, dynamic and multi-faceted category.

Key words: archaic law; archaic legal relations; periodization; positivization; ideologizing the studying about the legal relationship; perspectives on the study of legal relationships; approaches to scientific knowledge.